

Влада УРОШЕВИЋ

МИОДРАГ ПАВЛОВИЋ ИЗМЕЂУ ИСТОКА И ЗАПАДА

Да је у Индији, Миодраг Павловић би био гуру који, у неком ашраму у Хималајима, поучава своје следбенике будистичком учењу; да је у Кини, био би таоист-калиграф који разређеним тушем исписује мистичне идеограме на листовима папира направљеног од пиринчане сламе. Овде, на Балкану, у Србији, Павловић је песник: носилац тог секуларизованог, такорећи грађанског занимања (или звања?), иза којег тек са извесним напором можемо данас да препознамо давнашњег жреца, шамана, мага – видовњака који има ретку способност да види прошлост и будућност, да посећује горње и доње светове и да нас о тим посетама обавештава.

Спајајући у себи и древне и савремене прерогативе ових позива, Миодраг Павловић се јавља као једна изузетна и јединствена стваралачка личност. Он је један од најмудријих и највидовитијих песника и мислилаца које је Србија имала; он је један од најдубљих и најпроницљивијих песника савременог светског тренутка кога Европа и свет тек треба да открију. Павловић је, гледано у глобалним размерама, песник који у свом певању сажима искуства Запада и Истока и нуди свету своју формулу универзалног јединства.

Враћајући се у године када је име овог песника почињало да звучи као један од најјачих позива на другачије осећање поезије, и другачије мишљење уопште, неизбежна нам се чини констатација да је у својим почецима Миодраг Павловић искључиво окренут цивилизацијском моделу Запада. Он се не везује ни за какву домаћу традицију, такорећи не види око себе ништа што би могло да му буде емотивна или мисаона веза која би му послужила као подстицај или узор. У једном прозном делу циклуса »Бегства«, у збирци »Стуб сећања« (1953), лирски субјекат каже: »Да се не бих досађивао погледом мало нашу националну старину. Стварно нисам много придавао важности тим нашим манастирима: као да то не припада нама«. Наравно, глас лирског субјекта није глас песника, или не увек; ипак, у овој иронији (и самоиронији) као да препознајемо став једног младог Миодрага Павловића који наступа, истина без експлицитне жестине негирања националног наследства, али носећи имплицитно у својој поезији значајну дозу незаинтересованости за све што би могло да проистекне као искуство наслеђено из домаће бапштине.

Преокрет се догађа доста рано, на прелазу између педесетих и шездесетих. Непосредни је подстицај једно путовање у Грчку, 1958. године. (Путовања су за овог песника, видећемо нешто касније, мајдани плодноних подстицаја и отварања великих могућности за проширење духовних видика). Са тог путовања Павловић доноси збирку »Млеко искони« (1962). То је књига песама инспирисаних грчком митологијом и историјом. Још увек песник није на домаћем терену, али то је већ Балкан, препознатљива близина тла, наслућивање могућности повезивања заједничких митских корена, почеци окретања ка древним изворима искустава. У сваком случају, до сопствене националне традиције Павловић ће доћи преко Грчке; откриће заобилазно, али сходно природи и духу овог песника.

Даљи пут у развоју овог песника и мислиоца поезије обележен је двема важним тачкама: 1964. излази »Антологија српског песништва«, у којој Павловић, по први пут у оквирима српске књижевности, инсистира на континуитету песничке традиције у току последњих осам векова, а 1969. излази књига песама »Велика Скитија« у којој се кроз песничку праксу одсликавају ставови којима се песник руководио при састављању антологије. У »Великој Скитији« Павловић пристиже у просторе српских и словенских лутања и збивања на ветромелинама Балкана: ово пробуђено »осећање историје« води песника кроз векове неписане и записане прошлости, при чему он означава репере који су дали правац главним токовима осазнавања духовног идентитета српског народа. Ова збирка песама је свакако једна од иницијалних и кључних књига оног тока српске поезије који је усмерен ка откривању дубинског језгра националног бића.

Али, визура овог песника никад се није задовољила једном сфером; у непрестаној потрази за новим духовним хоризонтима (не узалуд се један нови избор из поезије овог песника зове »Књига хоризонта«) Павловић непрестано проширује подручја свог интересовања у времену и простору. Већ његова следећа књига песама »Хододарје« (1971) доноси усхићења песника пред материјалним доказима духовних узлета у једном ширем кругу. Ту песник стоји пред споменицима западне цивилизације, пред црквама у Салцбургу, Таванту, Мајнцу, Арлу.

Пред куполама Салцбурга Павловић предосећа Охрид, Солун, своје блиске крајеве; пред црквом Светог Трофима у Арлу он преноси поздраве из словенских, балканских крајева. Он жели да помири супротности између тих наизглед тако различитих цивилизацијских регија. »О, кад бисмо сви знали исту вест!« – прижељкује песник. Павловић у тим стиховима слуги везе, успоставља сродности, од сличности између географски удаљених културних жижа ствара нова сазвучја. Он је путник који у места где је некад дух лепоте и смисла сазрео у оплемењени камен долази увек као да пристиже у свој родни крај.

Затим долазе друга, нова путовања: песник у седамдесетим и осамдесетим годинама путује у Индију и Кину.¹⁾ Далеке цивилизације се при-

¹⁾У Кину 1979. у Индију 1978. и 1982. године.

дружују својим искуствима великој визији универзалног човековог трајања под звездама која се остварује у стиховима Павловића. Песме и путописи настали на овим путовањима не сведоче само о једном изванредно радозналном духу, већ, много више, о напору тог духа усмереном ка синтези свеколиких људских пробоја ка суштини.

Чувајући за овог песника своју древну иницијацијску функцију и вредност, путовања му нуде, како сам каже, »улазак на нове прагове сазнања«. И та путовања не доносе само упознавања, већ и препознавања. Стојећи пред скулптуром Буде, у једном храму у Кини, Павловић каже: »Будила је осећај познатости и неког далеког сећања, утолико драгоценијег што се поново среће«. А на другом месту, у другом поднебљу: »У односу на Индију као да смо сви имали неки претходни живот када је њена зачараност била наша истина...«. Завршавајући свој путопис по Кини, он закључује: »Толико човек у видцима ове културе промени мисли да једна друга прошлост постаје његова«. У предговору путописа по Индији, иде чак корак даље: »Елем, човека привлачи да иде тамо где му се чини да је некад, једном, био срећан, чист, узвишен«. Није у питању само разумевање једне друге цивилизације; песник показује своју способност да проникне у њену суштину, да се сроди и, коначно, да се поистовети са њеним представницима и носиоцима. Да би затим тај сусрет и то проишцање осетио, како сам каже, не само неопходним већ и неминовним. Песник је ту, пред начелима и вредностима те друге цивилизације, као пред једним делом свог биће, некад познатим, затим заборављеним, на крају поново препознатим.

Као резултат тих препознавања, у стиховима Миодрага Павловића, нарочито у збирци »Улазак у Кремону« (1989), Исток и Запад, Азија и Европа, успостављају дијалог. Откривају се битне разлике између ова два цивилизацијска поларитета људског осећања и промишљања света. Док у песми »Матија Гриневалд: слике Изенхајмског олтар« присуствујемо једној метаморфози тишичној за европски дух у току које се »истина претворила у предмет«, у песми »Путовања по Индији« врши се обратна промена: ту »ствар постаје не-ствар«. Европа опредмеђује истину, Азија предмет претвара у илузију. Ако се упореде песме настале пред споменицима западноевропског духа са онима које су инспирисане споменицима азијских религија, онда се може доћи и до других ознака поларитета: тамо где је Запад поставио у средиште логику, Исток уводи интуицију, тамо где је Запад усправио *ratio*, Исток шири трансценденцију. Павловић се не одређује између ових супротности, не даје примат ниједном од ова два човекова покушаја да осазна свет: он схвата да, како сам каже, »вера без просвећености није добра« и да »свака земља мора да прође кроз век просвећености, а после опет да спасава свој мит од превеликог рационализма«. Спој ове две формуле, европске и азијске, или њихово наизменично смењивање, могу једино да дају, према схватањима овог песника и мислиоца, праву пуноћу и индивидуалном човековом постојању и колективном осмишљавању цивилизацијских хтења.

Ходећи од храма до храма, од једног до другог фокуса који сажима у себи стремљења целих духовних региона, Павловић стиже и до тачака

у којим и један и други цивилизацијски круг доживљују тренутке када сублимација њихових начела достиже чврстину кристала у чију је крајњу суштину немогуће продрети. У песми »Емануел де Вите: Девојка за виргиналом« констатује се:

тврдина стварности
стекла је саму себе. И више се не отвара.

а у песми »Махабалипурам« песник се пред индијским храмом пита:

Да куцам на врата чији је
довратак зазидан од пре постања?

И, уздижући се изнад разлика, песник учава суштинске сродности које чине дела људског духа универзалним. »Везе између битних тачака овога света мора да постоје«, каже он у путопису из Индије.

Таква сазнања која превазилазе супротстављене одлике ове две стране света и ове две стране људског духа налазимо у поемама »Дивно чудо« (1982) и »Златна завада« (1982). Алхемија, која је дуго времена, у многим периодима, била тајно знање и Истока и Запада, даје песнику у овим делима своја знамења и своја откровења да би их он пренео даље, у једном новом облику.

У огромном духовном замаху, кроз своја ходочашћа и хододарја, песник спаја просторе, времена, културе. Он се сећа Бомбаја у Хајделбергу, а у Индији, пред скулптурама храмова у Каџураку – Сузане са слике Тинторета и Бетсабаје са слике неког другог европског сликара. На Калемегдану, међу бистама великана културе српског XIX века, он прижељкује долазак Буде – Мајтреје – једне инкарнације будућег Буде који треба да дође после 5 милијарди и 656 милиона година да би спасао свет. То је благи ламент над ограниченошћу нашег схватања времена у односу на источњачки осећај бескрајног пулсирања космоса.

И у поезији и у својим промишљањима поезије Миодраг Павловић је житељ планете, тумач и учесник једне глобалне цивилизације духа чија се чворишта и нити преплићу с краја на крај Земље. Он свуда препознаје лепоту, мудрост и људскост. Он хоће да помири супротности, да учини блиским оно што је наизглед далеко. Њему се свуда отварају врата смисла, њему је на Земљи све његово.

У једном разговору посвећеном Индији, Павловић изјављује: »Универзализација песничког сазнања и сусретања различитих традиција довешће до узајамног подсећања на основе које човек, самим тим што постоји, није могао сасвим да заборави и да занемари. Мислим да су такве тенденције истовремено врло модерне и окренуте ка будућности. Јер сваки стваралачки чин песника јесте заправо брига за будућност поезије и наших хоризоната«. Ови ставови нам дају за право да кажемо да се Павловић, кроз окретање ка древним традицијама Истока, уствари окреће једној могућој будућности и једне и друге цивилизације – оне Истока и оне Запада.

Постављајући мостове између удаљених тачака духа, између Европе и Азије, између садашњости и прошлих векова, Миодраг Павловић не само што опредељује чвршће и прецизније своју тачку и тачку културе свог народа у простору и времену, већ узима на себе један огроман задатак – колико коперникански толико и конфучијански, али овог пута замишљен и остварљив на плану поезије – да допринесе мудријем и усаглашенијем кореспондирању духовних система данашњице, као и успостављању равнотеже између Запада и Истока, између земаљских и небесних сфера.